

Олексій СУХИЙ (Львів)

СУЧАСНІ ШКОЛИ ІСТОРІОПИСАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток української історичної науки в незалежній національній державі відбувається в умовах, коли вперше в національному дискурсі стала можливою свобода історичної думки, створилися політичні умови для переосмислення усього її контексту історіописання і, що найважливіше – визначилися перспективи творення сучасних історичних концептів¹.

У кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. політико-ідеологічні зміни на теренах Радянського Союзу посилили суспільно-громадський інтерес до історичного минулого, передовсім власної вітчизняної історії ХХ ст. Саме зміни “горбачовської епохи” штовхали дослідників до відкриття нових тем, які були пов’язані з оцінками формування радянського режиму, сталінської колективізації модернізації, періодом репресій передвоєнного часу, хрущовської відлиги, та творенням радянського тоталітаризму. Історичний пошук дослідників опирався на нові архівні матеріали, які поволі починали бути доступними вже в радянський час, коли чинна тоді політична система демонструвала свою “перебудову” та “демократизм”. Український варіант тодішнього наукового пошуку був означений і широкою палітрою досліджень української діаспори, які з’явилися на схилку радянської імперії і стали доброю основою чи, в окремих випадках, зразком для дослідників в Україні того часу.

Підставово для дослідників в Україні вже на зламі 1980-х – початку 1990-х рр. стало питання методології історичних студій. Якщо окремі групи істориків прагнули осмислити історичні події у відповідності з рівнем розуміння явищ суспільного життя та згідно зі світоглядом, де рівень осягнення істинності історичних реалій обмежувала ідеологічна складова, якою була єдина тодішня марксистсько-ленінська методологія², то новий історичний етап асоціювався для грона дослідників із кризою методології та пошуком нових методологічних засад.

Чимало істориків почали говорити про кризу в сучасній історіографії. Як головна причина цього стану розглядалася криза історичного пізнання, обумовлена відсутністю глибинних прозрінь і проривів у теоретичній сфері, ігнорування евристичних методологічних прийомів, гіпотез та історіософських побудов³. Водночас, суспільство, що претендувало на високий рівень самоорганізації, не могло обійтися без узагальнених історичних досліджень, оскільки їх результати у

¹ Нині сформувався в історіографії стосовно сучасних наукових пошуків і новий термін – “сучасна українська новістика”. – Див.: *Матях В. М.* Сучасна українська новістика та перспектива наукових пошуків // *Укр. іст. журн.* – 2008. – № 6. – С. 150 – 164.

² *Марченко М. І.* Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). – Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – С. 3.

³ Див.: *Решет О. П.* Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // *Укр. іст. журн.* – 1999. – № 3. – С. 16.

вигляді універсальних історичних засад і категорій здатні були окреслити наявність чи відсутність закономірностей окремих епізодів у загальноісторичному контексті.

Ще інші дослідники, причини низької наукової цінності багатьох історичних праць пов'язували з недостатнім фаховим рівнем досліджень, що, своєю чергою, було обумовлено ступенем історичної ерудиції їх авторів⁴.

Важливі теоретичні проблеми історіографії на етапі 1990-х рр. розглянув В. Масненко, висвітлюючи взаємозалежність між розвитком історичної науки та формуванням модерної національної спільноти, етнополітичні функції історичної думки, міфологічний компонент історичної та національної свідомості⁵. Близькими до цієї проблематики стали наукові розвідки О. Удода, який з'ясував роль історичних знань у формуванні духовних цінностей українського народу⁶. Харківський історик В. Кравченко проаналізував українську історіографію епохи національного відродження, довів її інтелектуальний зв'язок з розвитком європейської історичної думки⁷. Широкий контекст розвитку історичної думки в Україні, насамперед її методологічних аспектів, подано в монографії С. Стельмаха⁸. Він, зокрема, показав, що в умовах царської Росії дослідники історії з увагою сліdkували за світовою історіографією і намагалися застосовувати її здобутки у вивченні минулого.

Нині рівень теоретичних пошуків в історіографічній площині поширено на вироблення категоріального аспекту, методів цієї галузі знань. У розробці теоретичних проблем історіографії поважне місце посідають праці вчених Дніпропетровська, Харкова, Одеси⁹.

Сучасні історичні пошуки на стежі національної історіографії опираються також на праці з історії чужоземної історичної науки: французької історіографії – Л. Таран та В. Ададурова,¹⁰ польської – Л. Зашкільняка.¹¹ Особливе місце в контексті з'ясування методологічних та тематичних здобутків провідних історіографій світу займає також робота Л. Зашкільняка “Сучасна світова історіографія”.¹² Дещо більше статейних робіт присвячено окремим історичним проблемам. З'явилися й дослідження чужоземної літератури. Одним з них є фундаментальна монографія В. Петровського про відображення в найновішій західній науковій літературі сучасних українсько-російських відносин. Дослідник зосередився лише на підході західних істориків та

⁴ Пасецько Г. В. [Рец. на]: Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). – Київ: Генеза, 2000. – 256 с. // Укр. іст. журн. – 2002. – № 2. – С. 115.

⁵ Масненко В. В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). – Київ; Черкаси, 2001. – 440 с.

⁶ Удод О. А. Роль історичної науки та освіти у формуванні духовних цінностей українського народу: 1920-30-ті рр.: автореф. дис. ... докт. іст. наук. – Дніпропетровськ, 2000.

⁷ Кравченко В. В. Нариси з української історіографії епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.). – Харків, 1996. – 376 с.

⁸ Стельмах С. Історична думка в Україні XIX – початку XX століття. – Київ, 1997.

⁹ Див.: Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Образи науки // Міжвузівський зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2000; Категоріальний апарат історичної науки // Харк. історіогр. зб. – Харків, 2000. – Вип. 4.

¹⁰ Таран Л. В. Французька історіографія (70-ті роки XIX – 80-ті роки XX ст.). – Київ, 1991. – С. 65–78; *Лі жс*: Историческая мысль Франции и России. 70-е годы XIX – 40-е годы XX в. – Киев, 1994; Дюпон-Мельниченко Ж.-Б., Ададуров В. Французька історіографія XX століття. – Львів, 2001.

¹¹ Зашкільняк Л. О. Польська історіографія після Другої світової війни: проблеми національної історії (40-60-ті роки). – Київ, 1992. – 96 с.

¹² Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. – Львів: ПАІС, 2007. – 312 с.

політологів до розвитку стосунків двох сусідніх держав після 1991 р., показавши, що західна історіографія тривалий час недооцінювала українського питання в історії Східної Європи і тепер змушена долати різноманітні стереотипи попереднього періоду. Наслідком цього стала поява і розширення напряму західної україністики¹³.

Однак проблеми написання сучасних історичних творів пов'язують не лише з повільними розробками у теоретичній сфері. Учасники I Всеукраїнської наради деканів, у своєму зверненні до науковців та громадськості звернули увагу на ще один аспект сучасного історіописання: "... на хвилі ейфорії від нарешті отриманої національної державності з'явилася численна кількість "аматорів – дилетантів" від історії, які користуючись егоїстичними амбіціями при відсутності будь-якої прозорої методології, наживають скандальний капітал сумнівними "виробами" з політичної історії¹⁴. Сьогодні зрозуміло, що Україні потрібні фахівці – науковці, які здатні ретельно аналізувати не лише політичні, а й економічні, культурні, міжнародні, краєзнавчі контексти національної історії. Час нагромадження знань, а з ним і написання "авантюрних романів" замість аналітичних праць закінчився"¹⁵.

Прикметною рисою сучасного історіографічного процесу є персоніфікація подій і явищ нашого минулого. Багато постатей української історії повертаються на її сторінки та гідно поцінуються, місце і роль інших переосмислюється, чимало ще не отримало визначених оцінок.¹⁶ У цьому контексті важливим є вивчення особистісного чинника в суспільних процесах та їхнього суб'єктивного впливу.¹⁷ Історики В. М. Литвин та А. Г. Слюсаренко вважають, що сила цього впливу залежить від місця тієї чи іншої особи в суспільно-політичній ієрархії, особливостей характеру, мислення, таланту, від виховання та умов життя. На жаль, неупередженого сприйняття історії майже не буває. Це добре видно на прикладі оцінок політиків такого рівня, як М. Горбачов, Б. Єльцин та Л. Кравчук: кожен з них має і прихильників, і непримиренних опонентів. Для дослідників складність полягає в тому, щоби не вдатися до характеристики переважно історичного тла чи

¹³ Петровський В. В. Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991–2001 рр.). – Харків, 2003. – 490 с.

¹⁴ О. О. Мельникова, наприклад стверджує, що в середовищі окремих істориків панує певна одержимість ідеєю, особливо коли ця ідея приносить кон'юнктурну вигоду, робить людину глухою до будь-яких раціональних аргументів // О. О. Мельникова. *Ренесанс середньовіччя? Роздуми про міфотворчість у сучасній історичній науці* (переклад з рос. М. Ф. Котляр, Інст. іст. Укр. НАНУ). – Укр. іст. журн. – 2009. – № 4. – С. 17–27. Мельникова Олена Олександрівна – д. ст. н., проф. Інституту загальної історії Російської академії Наук (Москва, РФ).

¹⁵ Стяжкіна О. В., Гридїна І. М. Історична наука у вузах. I Всеукраїнська нарада деканів історичних факультетів державних навчальних закладів // Укр. іст. журн. – 2002. – № 3. – С. 153.

¹⁶ Уже на початку 1990-х рр. було зrealізовано проект історичного довідника (керівники І. Підкова та Р. Шуста), де подавалися біографії українських та закордонних державних, громадсько-політичних і військових діячів, письменників, учених і митців, діяльність яких була тісно пов'язана з Україною. – Див.: Довідник з історії України (Видання в трьох томах). Том I. (А-Й). За ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста. – Київ: Генеза, 1993. – 240 с.; Том II (К-П), 1995. – 436 с.; Том III. (Р-Я), 1999. – 688 с. Підсумком роботи стала публікація до 10-ої річниці незалежності України великого за обсягом "Довідника з історії України". Див.: Довідник з історії України (А-Я). Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл./ За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – Київ: Генеза, 2001. – 1136 с. Виконання цього проекту стало значним вкладом в українську просопографію.

¹⁷ Сучасна історіографія представлена публікаціями: Кондратенко Л. В., Хойнацька Л. М. До 100-річчя від дня народження М. О. Бурмистенка // Укр. іст. журн. – 2002. – № 6. – С. 152–154; Шаповал Ю. І. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. – Київ: Генеза, 2001. – 559 с.

особистих якостей того чи іншого діяча, а зберегти пропорції між висвітленням суспільних процесів і показом впливу на них політиків¹⁸.

Після утворення незалежної України істотно зросла кількість робіт, присвячених історичній творчості знаних українських істориків, особливо тих, які в радянські часи кваліфікувалися як “буржуазні націоналісти”. Щоправда, багато зусиль було докладено передусім для перевидання творів таких вчених, як М. Грушевський, В. Антонович, В. Липинський та ін. З’явилися й дослідження їх історіографічного доробку. Ю. Пінчук узагальнив свої студії над працями М. Костомарова у спеціальній монографії¹⁹. А. Санцевич опублікував невелику роботу про українського історика-марксиста М. Слабченка²⁰. В. Кравченко присвятив свою увагу науковій діяльності Д. Багалія, а І. Войцехівська – В. Іконникова²¹. В. Ульяновський і В. Короткий підготували монографію про історичні погляди й громадську діяльність В. Антоновича²². Дві узагальнювальні праці про наукову творчість О. Оглоблина і Н. Полонської-Василенко написав І. Верба, зібравши і проаналізувавши розлогі й маловідомий джерельний матеріал²³. З’явилися й перші синтетичні праці, присвячені М. Грушевському – серед них монографія В. Тельвака²⁴. Пояснити творчість видатних українських істориків через мотиви їхніх внутрішніх особистісних переживань прагне дніпропетровський історик В. Ващенко²⁵.

Визначальною рисою історіописання вже на початку 1990-х рр. став його національний напрям. Однак національний аспект в українській історіографії, на думку західних дослідників, та й окремих істориків в Україні, “відкидає її від кращих зразків світового наукового досвіду”, який уже пройшов “національний” етап і оперує “понаднаціональними” категоріями. Аналізуючи сучасні українські праці, австрійський дослідник А. Каппелер стверджує, що ще зарано нині очікувати за-своєння національної перспективи. Подібну позицію відстоює М. фон Гаген. Американський дослідник української історії О. Субтельний зазначає, що не тільки в Україні, але й для середовища представників діаспорної української історіографії характерною є їхня прив’язаність до традиційних позитивістських підходів²⁶.

¹⁸ Литвин В. М., Слюсаренко А. Г. На політичній арені України (30-ті рр.). Роздуми істориків // Укр. іст. журн. – 1994. – № 1. – С. 10.

¹⁹ Пінчук Ю. А. Микола Іванович Костомаров. 1817–1885. – Київ, 1992.

²⁰ Санцевич А. В. Видатний український історик М. С. Слабченко. – Київ, 1993.

²¹ Войцехівська І. Академік Володимир Іконников: життєпис та бібліографія. – Київ, 1998.

²² Ульяновський В., Короткий В. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. – Київ, 1997.

²³ Верба І. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. До 100 – річчя з дня народження. – Київ, 1999. – 384 с.; *Його ж:* Життя і творчість Н. Д. Полонської-Василенко (1884 – 1973). – Київ, 2000. – 340 с.

²⁴ Тельвак В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів Михайла Грушевського (кінець XIX – початок XX ст.). – Нью-Йорк; Дрогобич, 2002. – 234 с.

²⁵ Ващенко В. В. Лекції з історії української історичної науки другої половини XIX – початку XX століття (М. І. Костомаров, В. Б. Антонович, М. С. Грушевський) / За заг. ред. В. В. Підгаєцького. – Дніпропетровськ, 1998; *Його ж:* Неврастенія: непрочитані історії (Деконструкція одного надпису – сенс прочитання автомонографії М. Грушевського). – Дніпропетровськ, 2002. – 408 с.

²⁶ Оригінальну версію з приводу “націоналізації” історії висловив Г. Касьянов, зазначаючи, що ренесанс патріотичної історіографії з явним переважанням народницької версії української історії не можна пояснити лише політичними амбіціями еліт чи успадкованою інституційною інерцією; цілком очевидно, що легітимізаційний синдром породжений і самою пізнавальною ситуацією і

Проблеми розвитку національної історіографії пов'язані не лише з рівнем оволодіння “світовим досвідом”, а й з кадровим потенціалом, який повинен би цей досвід реалізувати на практиці. Оцінюючи нинішні наукові історичні кадри в Україні, Я. Дашкевич виділив спершу генерацію українських істориків, які почали ще навчатися у сталінський період, середню, що сформувалася в період застою, молодшу генерацію – “діти перебудови”, що активно увійшли в українську і закордонну науку та “сучасні міфотворці”, які ідеологічно закомплексовані чи то в душі націоналізму, чи комунізму, чи клерикалізму²⁷.

Аналогічний аналіз “кадрової проблеми” провів Я. Грицак, який на основі типології праць українських істориків 1990-х рр., виокремив чотири неоднакові групи дослідників: старших істориків радянського періоду, які сприйняли нові “правила гри”, істориків позитивістського плану, істориків, які зорієнтувалися на західну історіографію, і молодих дослідників, які здобули освіту за кордоном. Серед фахових істориків, на його думку, на етапі 1990-х рр. тон задавала перша група названих істориків. Тоді ж в українській історіографії фактично запанували дві основні парадигми – національна, заснована на схемі М. Грушевського із запозиченням з т. зв. “державницької”, і постпозитивістська (поки що дуже слабка)²⁸.

Особливе місце у висвітленні теоретичних проблем сучасної історіографічної науки, а в їх числі і національної складової, посіла Міжнародна наукова конференція у Львові “Виклики сучасної історіографії: світовий та український контекст” (відбулася у листопаді 2001 р.). Центральною для учасників конференції, напевно, стала проблема національної української історії. Йшлося про те, що переважна більшість учасників дискусії підтримала думку, що сама по собі національна парадигма історіописання “відділяє історичну інтерпретацію від багатоманітності і різнобарвності реального минулого”. Щоб уникнути однобічності, кон’юнктурності й політичної заангажованості, істориків слід завжди пам’ятати про широкий контекст висвітлення об’єкта дослідження – сусіди, регіон, континент (А. Рібер), а також альтернативні моменти, що містяться в кожній історичній ситуації (Я. Поморський)²⁹.

Відмінну від двох зазначених вчених позицію зайняв український історик Ф. Турченко. Він вважає, що на сучасному етапі український вчений повинен акцентувати увагу на потребі створення насамперед “власного обличчя” історії України, а вже тоді переходити до багатоманітності представлення історичної інформації (йшлося передусім про видання підручників для вишів та шкіл)³⁰.

Канадський учасник дискусії М. Бейкер ствердив, що в українській історіографії помітні позитивні зрушення щодо тематики досліджень, методологічної багатоманітності проведення дискусій. Однак М. Бейкер зазначив, що переорієнтація багатьох істориків з марксистсько-ленінської на національну парадигму історіописання

певними суспільними настроями та переживаннями. // *Касьянов Г.* Сучасний етап української історіографії: методологічні та інституційні аспекти // *Генега.* – 2004. – № 1(9). – С. 79.

²⁷ *Дашкевич Я. Р.* Дорогами української Кліо. Про становище історичної науки в Україні // *Україна в минулому.* – Київ; Львів, 1996. – Вип. 8. – С. 56

²⁸ *Запшкільняк Л. О., Сирота Р. Б.* Міжнародна наукова конференція у Львові “Виклики сучасної історіографії: світовий та український контекст” // *Укр.-іст. журн.* – 2002. – № 2. – С. 152.

²⁹ *Запшкільняк Л. О., Сирота Р. Б.* Міжнародна наукова конференція у Львові “Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти” // *Укр. іст. журн.* – 2002. – № 2. – С. 149–150.

³⁰ Там само. – С. 150.

призводить до заміни одних міфів іншими (міф Леніна – Сталіна замінений міфом Грушевського – Петлюри)³¹.

У контексті з'ясування місця національної історії в історичному процесі нестандартними є дослідження І. І. Колесник, яка вважає, що національні координати лише опукліше підкреслюють константні риси зв'язків “наука-культура”, “історіографія-культура”, “історична наука-культура”. Посередником між наукою та даним типом культури виступають історико-наукові дослідження. У випадку “історична наука та культура” посередницьку функцію виконує історіографія³².

Водночас І. І. Колесник вважає, що нинішню національну історіографію пронизують дві концептуальні ідеї: 1) наукові форми української історіографії виникають у XVIII ст., що співпало з формуванням нового класичного типу науки (йдеться про виникнення проблемної історіографії як складової частини загальноросійської науки на Лівобережній Україні: той період характерний захопленням частини освічених українських кіл збором старовини); 2) для перетворення української історіографії з проблемної російської на національну історіографічну науку вирішальне значення мало українське національне відродження кінця XVIII – початку XIX ст. (стверджується, що національне відродження сприяло самостійній структуризації української історіографії і виокремленню її від російської, польської чи німецької історичної науки; на думку І. І. Колесник, українське національне відродження виконує методологічну функцію щодо вивчення української історіографії: з'ясовується увесь комплекс обставин і умов розвитку історичних знань, і виступає водночас засобом усвідомлення тих процесів і подій, які відбуваються у духовній сфері українців)³³.

Нині ж завдання історіографії як науки обумовлене також необхідністю виробити сучасні підходи щодо українських історичних праць XIX – початку XX ст. як підросійської України, так і західноукраїнських земель, ввести до наукового обігу увесь комплекс знань діаспорної україністики і досягнень західних дослідників української історії.

Виходячи з чинних наукових підходів, що визначились серед українських дослідників стосовно місця України в минулому і сьогодні, деякі вчені залишають поза увагою те, що окремі її регіони розвивалися в різних умовах: східні перебували під впливом Росії, західні – Литви, Польщі й Австро-Угорщини, а південно-західні – Туреччини, бо саме ця історія витворила мозаїчну етносоціальну, економічну й політичну картину, сформувала неоднорідну ментальність населення України. Нині переважна кількість істориків стверджують, що українська історична наука не повинна захоплюватися надмірною орієнтацією на російську історичну модель, як не повинна водночас бути в полоні модерної вестернізації³⁴.

³¹ *Зашикільняк Л. О., Сирота Р. Б.* Міжнародна наукова конференція у Львові “Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти” // Укр. іст. журн. – 2002. – № 2. – С. 152.

³² *Колесник І. І.* Українська культура та історіографія: історія ментальностей. // Укр. іст. журн. – 2002. – № 1. – С. 27. Окремі положення автор ілюструє на прикладі рецепції образу М. Гоголя у професійній та масовій свідомості українців // *Колесник І. І.* Гоголь у культурно-інтелектуальній історії України: міфи та стереотипи (до 200-річчя Миколи Гоголя) // Укр. іст. журн. – 2009. – № 2. – С. 135–160.

³³ *Колесник І. І.* Українська історіографія (18 – початок 20 ст.). – С. 7.

³⁴ *Резніт О. П.* Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // Укр. іст. журн. – 1999. – С. 16–19.

Найпліднішим для сучасного історіописання має бути системний конвергентний підхід, який передбачає симбіоз різнобічних впливів на генезу державотворення, на соціально-економічні умови розвитку українського народу протягом віків. Такий підхід обумовлений тим, що минуле українського народу не співпадає з історичними процесами західноєвропейської цивілізації, як водночас, за низкою параметрів виходить за межі російської євразійської моделі. Історик О. П. Реєнт вважає, що специфічно українськими рисами історичного процесу слід вважати: "... 1) аграрну доміанту у становленні виробничої інфраструктури і похідні та супутні цьому ознаки: переважно селянський світогляд українців, відсутність міцного прошарку українців серед міської буржуазії, релігійність, традиції індивідуального господарювання тощо; 2) проблему політичної еліти, що простежується на різних етапах вітчизняної історії; 3) провінціалізм, брак волі до консолідації і державотворення, порівняно пізні (на відміну від ідейно-теоретичного) оформлення корінних інтересів нації, аморфність політичних партій, відсутність традицій політичної, парламентської боротьби, дріб'язковий характер протистояння між українськими національними партіями на рубежі XIX–XX ст.; 4) перенесення центру ваги націотворчої діяльності за кордон, у середовище української еміграції"³⁵.

Сучасний етап вивчення історії, на думку вчених, залишає пріоритетними питання, пов'язані з етногенезом, формуванням станів та верств українського суспільства, особливостями соціально-економічних відносин, національно-визвольними рухами, державотворчими процесами. У центрі уваги дослідників залишаються етнополітичні, міжнаціональні, міжконфесійні відносини в Україні, стосунки між церквою та державою.

Традиційно в дослідницькому фокусі перебувають періоди, насичені історичними катаклізмами, кризами, революціями, військовими конфліктами, реформаціями, оскільки перехідні етапи історії завжди приховують в собі невичерпні пізнавальні можливості, а також дають підґрунтя для теоретичних узагальнень і концептуальних побудов. Ось чому нині актуальними залишаються питання історії суспільно-політичної думки і політичних вчень в Україні, виникнення та діяльності національних політичних партій, інших громадських організацій. Інтеграція історичної науки з іншими дисциплінами створює нові можливості для вивчення явищ соціокультурного життя народу України. Сталим напрямом дослідження залишаються також міжнародні та міждержавні зв'язки України.

У сучасних дослідженнях особливе місце займає "інтелектуальна історія", яка, на думку дослідника В. Тельвака, на відміну від традиційної історії звертає пильну увагу дослідників на істориків другого чи третього плану, чії твори не мають особливої цінності з погляду сучасних історіографічних та інтелектуальних стандартів, але з огляду на формування суспільної думки можуть бути так само важливими або навіть і важливішими, аніж праці визнаних нині великих дослідників.³⁶

³⁵ Реєнт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3. – С. 19.

³⁶ Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття). – Київ; Дрогобич: "Вимір", 2008. – С. 11–12.

Цінними також стають питання студій з мікроісторії. При цьому українські дослідники уважно вивчають західний досвід цього напрямку³⁷, де окремі закордонні вчені розглядають “мікроісторію” і як засіб вивчення окремих історико-географічних регіонів із складними етнографічними фрагментами³⁸.

Серед сучасних стилів історіописання в самостійний напрямок виокремлюється історія повсякденності, де головним об’єктом дослідження стає людина в усьому її розмаїтті та життєвих проявах (теоретичне підґрунтя повсякденної історії заклав російський історик А. Гуревич, який обґрунтував “включеність людської особи” в історичний процес).³⁹ У цьому контексті важливими є висновки професора Л. О. Зашкільняка, що лише з відтворенням способу життя людей – їх праці і побуту, радощів і негараздів – можна подолати істотний розрив між тим, як відображається суспільство у працях дослідників і як у них представлена людина, а також “...кожна особа, соціальна, зокрема й етнічна спільнота, виходячи із власної світоглядної системи, конструює “своє бачення історії” та свого місця у ній, в якому беззаперечно “свій суб’єкт” ідеалізується у порівнянні з іншими подібними суб’єктами, котрі розділяються на “свої” та “чужі”, “прихильні” й “неприхильні”, “дружні” і “ворожі”. Із часом формуються індивідуальні й колективні стереотипи, які виступають елементом “незаперечної” історичної істини в оцінці “інших” та “інакших”⁴⁰.

³⁷ Провідним представником мікроісторії прийнято вважати Джованні Леві. За його прикладом нині з’являються різними мовами численні публікації, які присвячені історії села, дослідження забутих індивідуальностей, окремих осіб, дослідження монастирів та родин. Наплив історичних студій порушив питання, чи не почав діяти “закон убунання інтелектуальної користі”. Тобто постає питання: чи мікроісторичні дослідження проводити заради них самих, чи тому, що хтось виявив у архівах історію, яка складає “гуманітарний інтерес”, і чи цей метод використовуватиметься для вирішення історичних питань, як у випадку усної історії. Західні дослідники вважають, що за допомогою технік мікроісторії можна вирішити принаймні дві історичні проблеми: *по-перше*, – це проблеми історичних пояснень, завдяки тій можливості, що події, якщо їх розглядати під історичним мікроскопом, а не неозброєним оком, мають інші причини; тобто “стратегія пізнання”, що максимально наближена до людського досвіду; *по-друге*, – мікроісторія дозволяє ввести до наукового обігу дані локальних інтересів (часом зведених до приватних інтересів) – у середньовічній історії це конфлікти між соціальними групами та провідними родинами регіону; між панівними інтерпретаціями політичної історії і конфліктами партій з визначеними програмами; вивчення родини способом, подібним до того, який ми називаємо сьогодні “мікроісторичним”. – Див.: *Берк Пітер*. Мікроісторична дискусія // Нові підходи до історіописання // За редакції Пітера Берка. Друге українське видання, уточнене й виправлене. – Київ: Ніка-Центр, 2010. – С. 139–140.

³⁸ Польський дослідник Томаш Кавські, з Університету ім. Казимира Великого у Бидгощі наводить такий приклад на основі куяв, які поділяються на східні і західні, охоплюють землю добжинську, землю хелмінську, південний фрагмент кашуб з Борами Тухольськими, частково Палуки і Крайну. Прикордонність регіону відображена і у назві воєводства – Куявсько-Поморське. Див.: *Kawski T.* Judaica kujawsko-pomorskie i ich przydatność w edukacji regionalnej // *Nauczanie historii na miarę XXI wieku. Region – Patriotyzm – Edukacja/ Pod red. Zdzisława Biegańskiego i Teresy Maresz.* – Bydgoszcz: PM “LOGO”, 2010. – S. 54. Водночас регіональна історія розглядається як матриця для вивчення інших наук, наприклад, – дидактики. – Див. *Biegański Zdzisława, Maresz Teresa.* Słowo wstępne // *Nauczanie historii na miarę XXI wieku. Region – Patriotyzm – Edukacja / Pod. zed. Zdzisława Biegańskiego i Teresy Maresz.* – Bydgoszcz: PM “LOGO”, 2010. – S. 7–9.

³⁹ *Коляструк О. А.* Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд, його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. // *Укр. іст. журн.* – 2007. – №1. – С. 174.

⁴⁰ *Зашкільняк Л. О.* Україна між Польщею та Росією: історіографія та суспільна свідомість. // *Укр. іст. журн.* – 2005. – № 5. – С. 93.

Аналіз конференційної проблематики засвідчив актуальні для історіографічного процесу питання: перспектив історичної науки в Україні на порозі XXI століття⁴¹, завдання за напрямками діяльності Українського історичного товариства⁴², періодизації історії та історіографічного процесу (означення понять – “українська історіографія”, “історіографія історії України”, “історіографія в Україні) і ін.⁴³. Окремі теоретичні засади були підняті на першому міжнародному науковому конгресі Українського історичного товариства “Українська історична наука на порозі XXI століття”, де, зокрема, професор Ю. І. Макар зазначив: “За роки розвитку самостійної незалежної Української держави докорінно змінилися завдання Українського історичного товариства. Можна з радістю стверджувати, що наука більше не поділяється на вітчизняну і діаспорну, а переростає в єдину українську історичну науку, якою їй і належить бути”⁴⁴.

Особливо важливими нині залишаються проблеми входження української історіографії до світового контексту. В сучасних умовах не лише для української, але і для європейської історичної науки кардинальними є проблеми інтеграції історичного процесу, методології та методики досліджень. Про це йшлося на XIX Міжнародному конгресі істориків в Осло (Норвегія), який відбувся в серпні 2000 р. На цьому форумі розглядалася концепція загальносвітової історії, необхідність конструювати її так, щоб охопити багатоманітність і оригінальність внеску для світової цивілізації націй, континентів, регіонів. Російський історик Сергій Журавльов, який виступав у руслі загальної теми “Корисність історії і зловживання нею, відповідальність історика в минулому і тепер”, зупинився на утвердженні в 30-х рр. сталінської моделі російської історії. В обговоренні академік НАН України Я. Д. Ісаєвич відзначив, що доповідач, на жаль, не згадав одного з найважливіших аспектів радянської історичної концепції – обов’язковість ідеалізації російської імперської ідеології, насадження, особливо під час війни і в післявоєнні роки, панславістських міфологем⁴⁵.

У розгляді іншої теми, яка обговорювалася на конгресі “Кордони і зміни національних територій у Центрально-Східній Європі: на прикладі чотирьох сусідніх країн – Білорусі, Литви, Польщі, України”, Я. Д. Ісаєвич зупинився на принципово різних підходах до питань національної території. Ті народи, яким доводилося відстоювати своє право на існування, як правило, національну територію визначали в етнічних межах. Натомість народи, які мали привілейовану позицію в багатонаціональних державах, вважали законним т. зв. “історичні права” на завойовані в давнину землі⁴⁶.

⁴¹ Проблеми української історіографії. Матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 30-річчю Укр. іст. т-ва і журн. “Український історик”. 2 березня 1996 р. – Мукачево, 1996. – С. 6.

⁴² Кентій К. В. Джерелознавчі й історіографічні питання в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка // Укр. іст. журн. – 2001. – № 2. – С. 151–152.

⁴³ Проблеми періодизації історії та історіографічного процесу // Харківський історіографічний збірник. – Харків, 2002. – № 5. – С. 17.

⁴⁴ Бурдяк В. Міжнародний науковий конгрес “Українська історична наука на порозі XXI століття” // Укр. -іст. журн. – 2000. – №6. – С. 151.

⁴⁵ Ісаєвич Я. Д. XIX Міжнародний конгрес істориків в Осло // Укр. іст. журн. – 2001. – № 1. – С. 159.

⁴⁶ Там само. – С. 160.

Участь українських вчених у Міжнародних конгресах істориків повинна сприяти “входженню” української історії у світовий контекст. З цього приводу український вчений В. А. Потульницький зазначав, що лише належне і доказове погодження перспектив всесвітньої історії з особливим врахуванням історії України сприятиме пошуку згоди щодо трактування її і українськими дослідниками, і закордонними вченими⁴⁷.

На його думку, формування національної свідомості та онтологізація її у цій історичній спільності відбувається на основі самовимірювання у двох векторах – векторі власної історії (її цілісного усвідомлення) та векторі співвідношення, зіставлення з іншими народами та державами світу. Цей підхід, тобто становлення національної свідомості на основі самовимірювання у двох зазначених векторах можна повною мірою, – стверджує В. А. Потульницький, – застосувати і до України. Вчений зазначає: “Саме другий вектор в Україні поки що не є втіленим у життя. Створення всіх національних історій виявилось замало для повноцінного входження української історії у світову, оскільки ніхто з авторів синтетичних курсів не охоплював національної історії в обох вимірах, у взаємному дзеркалі синхронного і діахронного вивчення обох історій, а лише у контроверзі з російською схемою, як, наприклад, Грушевський. Майбутнє виведення наукового поняття історії України і має здійснюватися саме у таких двох векторах одночасно”⁴⁸.

У тій цитованій нами публікації В. А. Потульницький висловлює тезу, що в різні часи наша історія зв’язувала нас з різними імперіями і різними народами. Заслуга ж попередніх істориків у тому, що В. Антонович “відсепарував” її від польської, а М. Грушевський – від російської. На даному етапі, – вважає В. А. Потульницький, – наша історія так і залишилася “на рівні сепарації, замість того, щоб вступити у зрілішу фазу – погодження з всесвітньою історією.

Підсумовуючи стан історичних досліджень в Україні, В. А. Потульницький зазначає: “На сьогодні ж українська історична наука ще не має власної науково-дослідницької версії історії України в її національно-державному вимірі, котра би знаходилась у відповідності зі світовою історією. Маємо в наявності російську, польську, єврейську та інші схеми історії України, котрі перебувають у протиріччі і не відповідають одна одній, оскільки, що цілком зрозуміло, не враховують й ігнорують або ж представляють у міфологічному обрамленні специфіку українського історичного процесу в контексті історії Східної Європи і світу. Саме схеми домінуючих націй без врахування української схеми покладені в основу вивчення східноєвропейської історії у переважній більшості країн світу. Тому історія України має зайняти належне і атрактивне місце в уже практично поділеному світі всесвітньої історії, яка в значній своїй частині побудована на міфах домінуючих націй щодо України і щодо себе і яка досі ігнорує українську історію”⁴⁹.

Водночас своєрідність геополітичного становища України диктує уважніше і ретельніше вивчати історії наших континентальних сусідів, з’ясувати специфічні і загальні риси розвитку тих держав і народів, доля яких в різні часи була пов’язана

⁴⁷ Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть // Укр. іст. журн. – 2000. – № 1. – С. 3.

⁴⁸ Там само. – С. 16.

⁴⁹ Там само.

з долею України⁵⁰. Тому для більшості істориків в Україні усе очевиднішим стає той факт, що для самоствердження української історіографії важливо насамперед провести межу, означити самостійні об'єкт і предмет дослідження стосовно історичного минулого наших сусідів і передовсім російської історіографії, так звана російська перспектива української історії⁵¹.

У середині 1990-х рр. в українській історіографії визначилася група істориків, які намагались впровадити в історичні дослідження нові методологічні підходи. До цієї групи істориків належать Я. Грицак, В. Підгаєцький, О. Толочко, Н. Яковенко та ін. Вони репрезентують течію у філософії історії, яку називають “філософією постмодернізму” або “ситуацією постмодернізму” у філософії⁵².

Дослідник С. Терно зазначає, що позиція В. Підгаєцького, Н. Яковенко та ін. утверджує “українське формулювання проблеми епістемологічної безвиході в історичній науці” при якому “історик ніколи не дано пізнати об'єктивно те, що він вивчає”, “що все, що історик говорить, – це тільки те, що виникає у нього тут і не є фактографією об'єктивної дійсності”.⁵³ Досить критична оцінка цитованого автора не зовсім відповідає “реаліям” творів згаданих вчених. Скажімо, Н. Яковенко достатньо прагматично бачить перспективу історичного дослідження у взаємозалежності між історією, яку історик оповідає, та викликами доби, в яку він живе⁵⁴.

Водночас історик Л. В. Таран, зазначає, з приводу “модернізму” чи “постмодернізму” в сучасній національній школі історіописання, що “позитивізм” і надалі утримуватиме свої позиції в українській історіографії, але в наш час, “коли руйнуються традиційні уявлення про історичний рух як прогресивний і закономірний, слід звернути увагу на “особистісний фактор в історії, зосередитися

⁵⁰ Скажімо, історик В. Кульчицький зазначає, що Українську революцію 1917 р. у Києві не можна зрозуміти без аналізу подій у Петрограді та інших російських містах. Зокрема, він аналізує три основні політичні сили, що діяли в Російській революції – ліберально-соціалістичний партійний блок, ради робітничих і солдатських депутатів, партію більшовиків. При цьому новачність позиції автора визначається оцінкою революційного процесу як цілісного, без поділу на Лютневу і Жовтневу революції, та в обґрунтуванні тези, що у боротьбі політичних сил завжди перемагали ради, спочатку – в союзі з ліберально-соціалістичними партіями, а потім (на етапі жовтневого перевороту) – з більшовиками // *Кульчицький В.* Російська революція 1917 року: новий погляд. – Київ: Наш час, 2008. – С. 4–7.

⁵¹ *Удод О. А.* Українсько-російські взаємини: історіографічні міркування й роздуми // *Укр. іст. журн.* – 2005. – № 2. – С. 167–168.

⁵² *Терно С.* Вони грають зовсім не так, або постмодернізм у сучасній українській історіографії // *Генеза.* – 2004. – № 1(9). – С. 92.

⁵³ Там само. – С. 107. (При цьому С. Терно зазначає, що такий підхід авторів означає, що історія – не наука, а мистецтво, в якому правих чи неправих не буває...” і далі – “... якщо метри історичної науки праві у тому, що історія не пізнана, то постає запитання: як визначити, які інтерпретації історії мають право на існування, а які – ні? Яким “певним логічним нормам і певному фаховому набору історика” вони повинні відповідати? Історія не пізнана – тому будь-які інтерпретації мають право на існування”. Назагал, С. Терно зводить дискусію до “логічних норм”: якщо історія не пізнана, то мають право на існування будь-які інтерпретації, тому що неможливо визначити, хто правий, а хто ні. А якщо історія пізнана й є історична наука (при цьому він покликається на Ю. Мицика – *О. С.*), тоді можна говорити про те, що існують наукові й ненаукові інтерпретації історії, тобто доведені й обґрунтовані та недоведені, необґрунтовані”. Див.: *Терно С.* Вони грають зовсім не так, або постмодернізм у сучасній українській історіографії // *Генеза.* – 2004. – №1(9). – С. 107

⁵⁴ *Яковенко Н.* Вступ до історії. – Київ: Критика, 2007. – С. 11.

на людині, її світогляді, ментальних характеристиках”⁵⁵. Дослідниця нагадує, що першу спробу застосувати модерністські підходи до аналізу історії України ще в 1970-х рр. зробив академік Я. Ісаєвич, тобто тоді, – коли це здійснювала і світова наука⁵⁶. І ще: Л. В. Таран вважає, що сучасна українська історіографія потребує методологічної перебудови (це зумовить новий запитальник, з яким історики звертатимуться до архівів), напрацювання, з урахуванням світового досвіду, нових підходів і концепцій, засвоєння сучасної наукової мови, понять і категорій, вироблених світовою історіографією у ХХ ст., а також підвищення професіоналізму вітчизняних істориків⁵⁷. Водночас перспективним стає аналітична компаративна історіографія⁵⁸.

Порівняння модернізму і постмодернізму, або, як він сам зазначає, “максі -ви-значення” провів В. Підгаєцький, проаналізувавши їх теоретико-методологічне і методичне наповнення в руслі “модернізм, або історія як культура” та “постмодернізм, або історія як література”⁵⁹. У порівняльному контексті наведемо ці засади зі статті В. Підгаєцького: 1) *модернізм* – історія як мультидетермінована сукупність (система) проблем у минулому і минулого в людині; *постмодернізм* – історія як проблеми змісту наратива; 2) *модернізм* – прагнення до отримання “позитивного” (“справжнього”) знання про минуле; *постмодернізм* – визнання неможливості отримання “позитивного” знання; тобто неможливості з’ясування того, що насправді було колись з людиною; 3) *модернізм* – орієнтація на моделі побудови і проведення наукового дослідження, прийняті в точних і природознавчих науках, на загальнонауковий досвід; *постмодернізм* – орієнтація на провідну роль літературно-лінгвістичних методів дослідження “історичних” наративів, на імперативну роль мови у цих дослідженнях, абсолютизація її “непрозорості”; 4) *модернізм* – є сукупність різноманітних напрямків* і течій: структуралізму, кліометрики, “школи Анналів” тощо; *постмодернізм* – має інваріантний прояв – філолого-лінгвістичні дослідження; 5) *модернізм* – у центрі уваги – минуле звичайних людей, а не “театр вождів”, а також здебільшого масові процеси, а не винятки; *постмодернізм* – у центрі уваги – не минуле людей, а текст як паралельна реальність, або як паралельне минуле і гіперболізація невідповідності між сучасною мовою, з допомогою якої ми намагаємося вивчити минуле, і самим

⁵⁵ Таран Л. В. Проблеми епістемології історії: від позитивізму до постмодернізму (на прикладі французької, російської, української історіографії). // Укр. іст. журн. – 2007. – № 2. – С. 185–196.

⁵⁶ Л. В. Таран покликається на працю Я. Д. Ісаєвича: *Исаевич Я. Д.* Круг читательских интересов городского населения Украины. 1976 // Читатель и книга. – Москва, 1978.

⁵⁷ Таран Л. В. Проблеми епістемології історії: від позитивізму до постмодернізму (на прикладі французької, російської, української історіографії). // Укр. іст. журн. – 2007. – № 2. – С. 195.

⁵⁸ У цьому напрямку працює білоруський дослідник Д. В. Карев, який створює “джерелознавство історіографії”. Див. монографію Д. В. Карева: *Карев Д. В.* Белорусская и украинская историография конца XVIII – начала 20-х гг. XX в. в процессе генезиса и развития национального исторического сознания белоруссов и украинцев. – Вильнюс: ЕГУ, 2007. – 312 с.; В. В. Масненко рец. на: *Карев Д. В.* Белорусская и украинская историография конца XVIII – начала 20-х гг. XX в. в процессе генезиса и развития национального исторического сознания белоруссов и украинцев. – Вильнюс: ЕГУ, 2007. – 312 с. // Укр. іст. журн. – 2009. – № 6. – С. 217–222.

⁵⁹ Підгаєцький В. Модернізм і постмодернізм: уявне минуле чи інваріантне майбутнє? // Україна модерна / За ред.: В. Верстюка, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, В. Кравченка, М. Крикуна. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – Ч. 4 – 5. – С. 289–318.

* Напевно слід було подати – “напрямів” – О. С.

минулим; 6) *модернізм* – відкритість для “проникнення” і залучення до історичних досліджень загальнонаукових теорій, методології і методів; *постмодернізм* – методологічна і методична замкненість на філологію і лінгвістику як претензія на самодостатність і універсальність “новітньої герменевтики”, як її спроба відіграти роль теоретико-методологічної парадигми історичних досліджень; 7) *модернізм* – історія як культура, окрім власних методологій і методів, використовує і загальнонаукові; *постмодернізм* – історія як література “підкоряється законам і нормам” літературного дослідження; 8) *модернізм* – те, що було у минулому, тобто те, що прийнято позначати терміном “факти”, передує інформації, але залежить від неї; *постмодернізм* – інтерпретація передує фактам і створює їх; 9) *модернізм* – і мова слів, і мова цифр (статистика) можуть системно й ізоморфно відображати інформацію про минуле, але для того, щоб стати знаннями про минуле, вони (ці мови) вимагають переробки, структуризації; *постмодернізм* – мова не може бути репрезентантом реальності, а є замкненою і самодостатньою системою знаків, значення (сенса, змісту) яких виявляється і визначається “ставленням” одного знака до іншого, їхніми “взаєминами”; 10) *модернізм* – джерела про минуле – це і наративи, і статистика, і речі, і люди, й унікальні історичні джерела, і ділова документація тощо; *постмодернізм* – єдине джерело “про минуле” – наратив⁶⁰.

У сучасних умовах зростає значення історіографії не тільки на теоретичному, а й на соціокультурному рівні. З цього приводу І. І. Колесник зазначає, що впадає у вічі той факт, що на фактографічному рівні, феноменологічно описуючи культуру, культурний процес, культурні події та факти, дослідники використовують звичайну мову, “робочу” лексику, на студії ж теоретичних узагальнень вони дедалі частіше звертаються до термінів психології (“національний характер”, “національний темперамент”, “душа народу”), на заключному етапі абстрактні культурологічні характеристики постають у термінах психіатрії (“інтровертна”, “екстравертна культура”, “невроз невизнання”, “соціальний автизм”, “хутірський комплекс”, “некрофілія культури” тощо)⁶¹.

До психологічних аспектів можна зарахувати і рівень сприйняття історії та історіографії як на пересічному, так і професійному рівні. Скажімо, дослідники В. Смолій та Ю. Левенець звертають увагу ще на один сучасний аспект сприйняття історії, який обумовлений кризою довіри до політико-історичних конструкцій, яка привела до змін взаємин професійного наукового знання й масової історичної свідомості⁶². На їх думку, – висмикування історичних фактів із контексту

⁶⁰ Підгаєцький В. Модернізм і постмодернізм: уявне минуле чи інваріантне майбутнє? // Україна модерна / За ред.: В. Верстюка, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, В. Кравченка, М. Крикуна. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – Ч. 4–5. – С. 291.

⁶¹ Інтроверт – людина з психологічним складом, що характеризується замкнутістю, відлюдкуватістю, споглядальністю, направленістю до свого внутрішнього світу; протилежно – екстраверт. Автизм – заглиблення у світ особистісних переживань з активним відстороненням від зовнішнього світу; некрофілія – у цьому випадку прагнення до відродження старих ідей, звичаїв, порядків і т. ін. // Колесник І. І. Українська культура та історіографія: історія ментальностей. – Укр. іст. журн. – 2000. – № 1. – С. 27.

⁶² Вказані автори зокрема зазначають, що найістотніший чинник нинішнього комунікативного спілкування через Інтернет, можна розглядати не лише як новітню схему спілкування та зв’язків, а й як сучасний засіб маніпулювання свідомістю, в тому числі й через історичні образи. Див.: Смолій В., Левенець Ю. Парадокси історичного пізнання (замість передмови) // Україна: політична

провокує омани й підсилює міфологізацію масової історичної свідомості, створює можливості для маніпулювання образами минулого і сьогодення; веде до того, що Україна, не пройшовши етапу інформаційного суспільства, переходить до його маніпуляційного різновиду. Ще один вагомий висновок цитованих авторів полягає у твердженні, що професійне історичне знання не встигає за потребами українського соціуму, а консолідація в суспільстві йде не на основі загальної історичної пам'яті, а на основі створення якихось групових емоцій за схемою: свій-чужий, і творить у масовій свідомості щонайменше дві “політичні історії України ХХ століття”, які будуються на історичній пам'яті мешканців різних регіонів України⁶³.

З приводу сучасної політичної мапи України дослідник Г. В. Касьянов наводить такий приклад: “Україна з її сучасною історією в цьому сенсі є одним із найпоказовіших прикладів – це країна, де в селянській хаті з побутовим укладом ХVІІІ ст. можна побачити телевізор “Панасонік”, де поряд із підприємством із упродовження біотехнологій існує натуральне господарство, де біля міських багатоповерхівок можна побачити городи. Саме тут можна знайти суспільні шари, які в культурному сенсі одночасно перебувають у декількох часових вимірах, а ментальна карта представляє надзвичайне розмаїття соціально-психологічних укладів і “часових зон”. Змагання метафор про “дві” чи “двадцять дві” України є лише першим наближенням до теми, яка потребує глибокого та всебічного вивчення”⁶⁴.

Водночас дослідник зазначає, що істотними для сучасного аналізу історії України є питання відносин у владі, клановості бізнесових та державних структур, наявності групи інтересу та олігархії. Г. В. Касьянов підкреслює, що в Україні сформувалася система владних відносин, яка забезпечує економічні та політичні інтереси декількох бізнес-груп та пов'язаних із ними угруповань у системі управління й силових структурах центру та регіонів, які (групи) використовують інститути державної влади та представницької демократії з метою просування корпоративних інтересів та в конкурентній боротьбі⁶⁵. Якщо дослідники будуть враховувати ці складові суспільно-політичного життя, то буде можливість відобразити й політико-правову мапу України.

Сучасна українська історіографія повинна стати інструментом створення новітньої концепції історії України. Щодо її витворення і побудови, то, безумовно, вона повинна б опиратися на чинний досвід вивчення історичного минулого, акумулюючи новітні ідеї та теоретичні підходи, використовуючи сучасний дослідницький інструментарій наукового пошуку, який повинен охоплювати усю сукупність наявних дослідницьких методів.

історія: ХХ – початок ХХІ ст. // Ред. рада В. М. Литвин (голова) та ін. Ред. кол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови та ін.). – Київ: Парламентське вид-во, 2007. – С. 14.

⁶³ Смолій В., Левенець Ю. Парадокси історичного пізнання (замість передмови) // Україна: політична історія: ХХ – початок ХХІ ст. // Ред. рада В. М. Литвин (голова) та ін. Ред. кол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови та ін.). – Київ: Парламентське вид-во, 2007. – С. 14.

⁶⁴ Касьянов Г. В. Сучасна історія України: проблеми, версії, міркування // Укр. іст. журн. – 2006. – № 4. – С. 5.

⁶⁵ Касьянов Г. В. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересу, клани та олігархія. // Укр. іст. журн. – 2009. – № 1. – С. 160.